

B

Barbarizmus I. Idegenszerűség.

Barokk (portugál barocco 'szabálytalan alakú gyöngy') – a XVII. és XVIII. században uralkodó, a reneszánszt felváltó művészeti – elsősorban képzőművészeti – korstílus. Az addigi, klasszikusan kiegyensúlyozott és harmonikus kifejezőmódot a szenvedélyesség, a pátosz váltja fel. A reneszánsz monumentalitása megmarad, de a nagy méretek és arányok nyugalma, áttekinthetősége helyébe mozgalmasság, bonyolultság lép. A barokk stílust a képzeletnek és a formáknak a változatos gazdagsága, a vonalak mozgalmassága, a díszítőelemek halmozása, sőt túlburjánzása, bizonyos festőiesség, továbbá a formai elemeknek a tartalmi mondanivaló fölé emelése, bizonyos színpadiasság, gyakran mesterkélttség jellemzi.

Az irodalmi barokkban a monumentalitás a nagyszabású szerkezetekben (hatalmas eposzok és drámák íródnak ebben a stílusban), a részletesen megrajzolt képekben, továbbá a hosszú, művészi megalkotott körmondatokban stb. jelentkezik. A barokk irodalmi alkotásokra is jellemző a pátosz, a festői erejű stíluselemek (szavak, szóképek, jelzők stb.), az allegorikus ábrázolásmód kedvelése, valamint – különösen a késői barokkra – az öncélú díszítőelemek halmozása (cikornyás címek, üres, mesterkélten kifejezőmód), általában a dagályos stílus.

A barokk fő képviselői a világirodalomban: Milton, Klopstock, Tasso stb., a magyar irodalomban: Zrínyi, Pázmány, Gyöngyösi.

Gondold meg az nagy álló fáknak sok ágogó gyökerének erős fundamentumát, melyek az szelek és égháborúk ellen helységben tartják az nagy fát, azmelyet sok száz ember sem tarthatna egyenesen; jusson eszedben, mimódon zöldül meg kikeletkor, miképpen szíják fel az ő ágai titkos és megfoghatatlan csatornákon az nedvességet, és ebből vesszőket, leveleket és gyümölcsöket nevelnek. (Pázmány: Isteni igazságra vezérlő kalauz)

Így írja le Zrínyi Delimán harcát a „Szigeti vesztelem”-ben:

Így monda s kezével megrázá, nagy dárdát,
Neveli magában hatalmas haragját
Amfiteátrumban így láthattál bikát,
Az ki a fővényben köszörüli szarvát,

Mely kapál csarnokon, s fúja az fővenyet
Látván maga előtt kevély ellenségét,

És előbb próbálja fában nagy erejét
 Hogysem ellenségre kivigye fegyverét.
 (XV. 83–84)

Márssal társalkodó Murányi Venus avagy annak emlékezete, miképpen az Méltóságos Gróf hadádi Wesselényi Ferenc, Magyarország palatinussa, akkor füleki főkapitány, az tekintetes és nagyságos Gróf rimaszécsi Szécsi Mária asszonnyal, jövendőbeli házasságokruul való titkos végezése által csudálatosképpen megvette az híres Murány várát. Iratott ugyan az ő nagyságok komornyokja, Gyöngyösi István által.

Lásd még: Korstílus, Rokokó.

Beszédhelyzet l. Szójelentés alatt.

Beszélő nevek l. Szóhangulat alatt.

Beszélt nyelvi stílus l. Írott és beszélt nyelvi stílus alatt.

Betűrím – vagy **alliteráció** (lat.) – két vagy több egymást követő szó kezdő mássalhangzójának – ritkábban magánhangzójának – az ismétlődése, összecsendése. Gyakori a népdalokban, a közmondásokban és a műköltészetben is. Pl.: „Bagoly is bíró barlangjában.” (Közmondás)

Csalogatja csemegével
 Muci paripáját;
 Lebke szellő lebegteti
 Tengerzöld ruháját.
 (Arany: Rozgonyiné)

Stílushatását a vele járó zeneiség (hangok összecsendése, továbbá sokszor hangfestés), a szokatlanság és az adja, hogy szorosabban összeköti, s így jobban kiemeli az illető szavakat, és a szövegkörnyezettől függően erősíti a mondanivaló hangulati hatását. Pl. ijesztő hatású a következő sorokban:

Tüske tövis tépi, vad venyige vérzi,
 Ág akadoz arcán, bojtorján beléköti;
 (Arany: Az első lopás)

És összeköti a szavakat formailag, jelentésileg a következő versrészletben:

Mennyi minden van,
 Mennyi szép minden,
 Mennyi szent minden,
 És mind a másé.
 (Ady: Sóhajtás a hajnalban)

Lásd még: Erősítés alatt: Ismétlés, Rím, Jóhangzás alatt: Zeneiség.

Betűszó, szóösszevonás, szórövidítés – A betűszó intézmények, vállalatok, politikai és egyéb szervezetek több szóból álló nevének kezdőbetűiből alakul, pl.: MÁV, HM, OTP, *áfa, tv, bt* stb. A szóösszevonás az előbbihez hasonló nevek tagjainak egy-egy (rendszerint első) szótagjából vagy betűcsoportjából keletkezik, pl.: KÖZÉRT, KERAVILL stb. A betűszó és a szóösszevonás abban az esetben helyes, ha egyrészt szükség van rá (azaz gyakran és széles körben használatos az illető név), és a kapott forma megfelel a magyar nyelv hangtani arculatának, másrészt, ha esetleges jelentésénél vagy vonatkozásainál fogva nem válik nevetségessé. Egyébként a nyelvérzéket sérti a betűszók és szóösszevonások szertelen használata, ezért időnként éljünk a teljes névvel, vagy használjuk a teljes név egyik tagját, amelyhez az egész név jelentése hozzátapadt, pl.: Nemzeti Színház helyett: Nemzeti, Magyar Tudományos Akadémia helyett: Akadémia stb. A köznyelvvé vált és nyelvileg helyesnek mondható betűszóknak és szóösszevonásoknak is van – éppen a megszokottól való eltérés következtében – valamilyen sajátos hangulatuk, s mindig tapad hozzájuk valami hivatalosság, valamilyen papirosíz. A szokatlan hangzású és erőltetett formák gyakran komikusak, ennél fogva a humoros stílus szívesen felhasználja őket, pl. korábról: SERNEVÁL, FÜRFA stb.

A rövidségere való törekvés szükséglete hozza létre a megrövidített szavakat, az ún. szórövidítéseket, csonkított formákat is, pl.: *prof(esszor), labor(atórium)*, továbbá *diri, repcsi, fincsi, ovi* (ez utóbbiak kicsinyítő képzővel is el vannak látva). A szórövidítések a diáknyelvnek jellegzetes elemei, és mint ilyenek, jellemzőként fordulnak elő a szépirodalomban.

Lásd még: Diáknyelv, Nagyvárosi nyelv, Szókincs.

Biedermeier (két XIX. századi német költő *Biedermaier* álnévéből) – a francia forradalom után, a XIX. század első felében kialakult művészeti irányzat. A klasszikus formáktól és a romantikus pátosztól való visszahúzóódás, továbbá a polgári nyugalom felé való menekülés és a kisigényűség hozza létre. Ilyenformán a kispolgári ízlésnek megfelelően kényelmi szempontok érvényesítése, családias hangulat, bizonyos egyszerűségekre való törekvés jellemzi. A biedermeier elsősorban képző- és iparművészeti stílust jelent. Az irodalomban nem is tekinthető tudatos irányzatnak, nem lehet tehát biedermeier költőkről és írókról beszélni, csupán a műveikben jelentkező biedermeier vonásokról. Ilyeneket találunk pl. a német Chamisso dalaiban, az angol Dickens regényeiben stb., nálunk Kisfaludy Sándor Himfy dalaiban, Kisfaludy Károly vígjátékaiban, Petőfinek a Szerelem gyöngyei c. versciklusában stb., de főként a korabeli irodalmi folyóiratoknak ma már szinte ismeretlen költőktől származó írásaiban. A biedermeier stílusra mind a témaválasztást, mind az alkalmazott stíluselemeket (szavakat, szóképeket stb.) illetően az említett családias hangulat, egyszerűség a jellemző.

Hölgyek! a ti szívetekhez
Rossz kebelnek nincsen út,
Ti adtok a hű polgárnak
Legszebb pályakoszorút.
Városunknak gyöngyvirágot
Honleányok legyetek...

A polgárnak legszebb éke,
Jog, szabadság és a béke.
(Honderú. 1843. I. 422. l.)

És ideillik Kisfaludy Károly „Pipadal”-a 1827-ből:

Gyűlöljön bár sok finnyás orr,
Édes pipám! tégedet,
Hű vitézed én mindenkor
Pártul fogom ügyedet.
Te vagy éltem kísérője,
Egészségem hévmérője,
S játszi bodor füstöddel
Búmat vígan űzöd el.

Vagy Császár Ferencnek „Tihany ostroma” című operájából (1845) a következő hősszerelmi áradozás:

Olyan ő, mint rózsabimbó,
Melyet esti szél fűrészt...
Mint havasló liliom
Felközelgő hajnalon.

Lásd még: Korstílus.

Bőbeszédűség I. Pongyolaság alatt.